

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

РОЙКО МИХАЙЛО МИКОЛАЙОВИЧ

РОЗВИТОК ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ

ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА

08.00.01 - політична економія

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня

кандидата економічних наук

КИЇВ - 1993

АН України
ІНБ ім. В. Стефаніка

ЛНБ України ім. В. Стефаніка

00814164 (0)

Дисертація виконана на кафедрі економічної теорії та управління народним господарством Київського університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Літвицький В.О.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гол О.П.

кандидат економічних наук, доцент
Квас О.В.

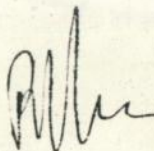
Провідна організація: Київський державний економічний
університет

Захист відбудеться "11" серпня 1993 року о "14" годині на засіданні спеціалізованої ради з політичної економії К.068.18.04. в Київському університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 252017, м. Київ, ГСП-17, вул. Володимирська 60 аудиторія 304

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка

Автореферат розісланий 10 серпня 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат економічних наук, доцент

 Чертюга В.Г.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблеми розвитку людини у процесі виробництва і механізм взаємодії факторів виробництва не нові й справедливо посідають особливе місце в економічних дослідженнях. У цих проблемах сфокусований цілий комплекс ключових положень економічної теорії, опрацювання яких має важливе методологічне, теоретичне та практичне значення.

Аналіз взаємодії факторів виробництва та його суперечностей відкриває шлях до пізнання внутрішніх причин саморозвитку економічної системи передумов та умов розвитку людини у процесі виробництва.

У свою чергу, аналіз різних сторін процесу розвитку людини у виробництві дозволяє розкрити механізм взаємодії та тенденції розвитку факторів виробництва. Адекватне відображення в економічній теорії об'єктивної суперечності цих процесів виступає необхідною умовою осмислення реалій і перспектив розвитку, дозволяє виявити нові тенденції та закономірності, прогнозувати майбутні зміни.

Особливої актуальності дана проблема набуває в даний час, коли економіка України перебуває на переломному етапі, який характеризується глибокими за своїми масштабами і наслідками перетвореннями. Складність і новизна поставлених завдань різко підвищують вимоги до теоретичного осмислення накопиченого досвіду, основних шляхів і способів здійснення змін. Глибоке теоретичне опрацювання поставлених проблем багато в чому буде визначати успіх практичних дій, дозволить одержати надійні орієнтири і прогнози для здійснюваних перетворень у економічній і соціальній сферах.

Становлення ринкової економіки в Україні яскраво висвітлює цілу низку проблем, успадкованих від командно-адміністративної економіки і поставило цілий комплекс пов'язаний з розвитком лю-

дини у виробництві/ проблем, що стосуються безпосередньо ринкової економіки. Так, панівна в економічній політиці минулих десятиріч концепція "людини-трудівника - людини-гвинтика" у кінцевому підсумку привела до перетворення людини на виробництві у простий "придаток" машини. З іншого боку, й виробниче середовище було зорієнтоване на відчужену "людину-гвинтика". Відомо, що приблизно 4/5 несприятливих умов праці залежать від застосовуваної техніки.

З іншого боку, лише 1/5 засобів, що витрачаються на заходи по охороні праці, йде на безпосереднє поліпшення умов праці, а решта - на компенсації шкоди, заподіяної несприятливими умовами праці. Численні соціологічні дослідження показують, що умови праці в ієрархії професійної престижності, причини плинності кадрів, задоволеності працею та мотивацією до неї займають провідне місце поруч з матеріальною винагородою за працю.

Формування ринкової економіки України відбувається в умовах переходу від помірної стагнації /перша половина 1992 року/ до гіперстагнації /осінь 1992 року/, яка супроводжується, у свою чергу, уже не інфляцією попиту, а переважанням інфляції пропозиції або витрат виробництва. Одним з причин стагнації безумовно є падіння темпів росту продуктивності праці, які лише відображають зниження результативності взаємодії факторів виробництва. З іншого боку, саме становлення ринкових механізмів у економіці України не можливе без зміни ролі та місця людини у виробництві, перетворення її з відчуженого наймита в активно діючого і творчо мислячого працівника, котрому буде "що втрачати, окрім своїх ланцюгів".

У обширній літературі, присвяченій проблемі розвитку людини в процесі виробництва та взаємодії факторів виробництва, ряд аспектів аналізу цих проблем знайшли достатньо глибоке висвітлення. У той же час дослідження цих проблем, як правило, здійснюва-

лось відокремлено одна від одної: або основна увага приділялась аналізу процесу розвитку людини, або ж аналізувався механізм взаємодії факторів виробництва. Однак багато вузлових моментів взаємозв'язку процесів розвитку людини в процесі виробництва та взаємодії факторів виробництва вимагають подальшого дослідження. Окрім того, при становленні й формуванні ринкової економіки в Україні зростатиме й потреба в теоретичному осмисленні питання в ім'я чого ж функціонує дана економіка і що треба робити, щоб це функціонування приносило очікувані результати.

Самі ці обставини визначили дослідження проблеми розвитку людини в процесі взаємодії факторів виробництва як предмета дисертаційної роботи. Слід взяти до уваги й те, що ступінь теоретичного осмислення ряду ключових проблем економічної теорії і на сьогодні не можна вважати відповідаючими тому місцю, яке їм належить у економічній системі суспільства.

Сучасний рівень опрацювання теоретичних проблем розвитку людини у процесі взаємодії факторів виробництва багато в чому визначається працями Ємельянова О.С., Кузминова Я.І., Корнієнка В.П., Леонтьєва А.Н., Нестеренка В.П., Пахомова Ю.М., Роїк В.Д., Рубіна В.С., Рузавіної В.І., Ракитського Б., Томашкевича В.С., Чижової Л.С., Черняка В.К., Щербини В.Ф. та ін. Однак не зважаючи на таке представницьке коло дослідників, які звертались у своїх працях численні глибокі, суттєві моменти діалектики людини та виробництва, впадає в око недостатність опрацювання економічною наукою цілого ряду нових теоретичних проблем взаємодії людини й виробництва, оскільки сьогодні радикально змінюється і людина, і виробництво.

Питання, пов'язані з діалектикою людини і виробництва, значною мірою вимагають пересмислення самого підходу до аналізу

даної проблеми. Тут однаково неприйнятні як абсолютне заперечення досягнень минулого, так і некритичний підхід до тих аспектів даних проблем, які найбільшою мірою постраждали від ідеологізації та догматичного трактування.

Спираючись на досягнутий рівень теоретичного опрацювання даних проблем, у роботі ставиться за основну мету дослідити соціально-економічні аспекти розвитку людини у сфері виробництва та визначити роль і місце взаємодії факторів виробництва у процесі розвитку людини, шляхи і способи підвищення результативності взаємодії факторів виробництва.

Поставлена мета передбачає вирішення таких конкретних завдань:

1. Здійснити аналіз суті та суперечностей взаємодії факторів виробництва. Вважається, що логіка цього аналізу могла б бути такою: через дослідження взаємозв'язку процесів опредмечення, розпредмечення та відчуження "вийти" на рівень співвідношення взаємодіючих факторів, тобто на їх взаємну відповідність та її кількісний бік - міжфакторну пропорційність, яку можна аналізувати за допомогою динаміки технічної та органічної будови виробництва і виробничої функції.

2. Дати обґрунтування необхідності розглядати як найвищий критерій результативності взаємодії факторів виробництва саме розвиток людини у тому числі її розвиток як фактора виробництва, мети виробництва та суб'єкта економічних відносин перш за все відносин власності. Самий же розвиток людини у процесі виробництва розглядати під кутом зору взаємодії її потреб та здібностей.

3. Дослідити гуманізацію виробництва, як з боку її механізму, так і з боку її результатів. При цьому необхідний аналіз гуманізації саме виробничого середовища, яке включає в себе як засоби праці, так і умови праці. Крім того, необхідно дослідити

гуманізацію самого процесу праці, тобто його організаційно-економічний та соціально-психологічний бік.

4. Розглянути об'єктивну необхідність проведення демонополізації, приватизації та становлення підприємства як найважливіших умов розвитку людини як власника.

Об'єктом дослідження є, з одного боку, реальна соціально-економічна практика створення передумов розвитку людини в процесі виробництва у народному господарстві України, а з іншого - усталені теоретичні погляди на ці проблеми.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є теорія діалектики, праці вітчизняних і зарубіжних економістів, філософів і соціологів.

В основу інформаційної бази проведеного дослідження та обґрунтування висновків дисертаційної роботи покладено офіційні матеріали статистичних органів України та колишнього СРСР, а також статистичні дані, опубліковані в періодичних виданнях.

Наукова новизна проведених досліджень полягає у підході до механізму взаємодії факторів виробництва як об'єктивної основи розвитку людини у процесі виробництва. У свою чергу, рівень розвитку людини розглядається як найвищий критерій результативності взаємодії факторів виробництва.

Зокрема, автором захищаються такі результати дослідження:

- як постановка проблеми обґрунтовується необхідність розширення традиційної класифікації факторів виробництва за рахунок виділення невідчутних факторів виробництва: а/ нематеріальних активів та "людського капіталу"; б/ підприємницької здатності. Уявляється, що саме взаємодія невідчутних факторів виробництва між собою та з "традиційними" факторами виробництва буде визначати рівень розвитку людини у виробництві при переході від сучасного індустріального до постіндустріального суспільства;

- визначаючи провідну роль особистого фактора, відстоюється і активний вплив на нього і речового фактора, оскільки взаємодія факторів виробництва виключає будь-яке абсолютно первісне та абсолютно вторинне і не зводиться до жодної із взаємодіючих сторін;

- механізм взаємодії факторів виробництва розглядається як взаємодія процесів опредмечення та розпредмечення, з одного боку, та відчуження й присвоєння - з іншого, під кутом зору виробничих джерел розвитку людини. При цьому в самому опредмеченні виділяється не лише створення нових корисностей, але й втілення, а значить і поширення найбільш прогресивних суттєвих характеристик працівників та підприємців, що виступають як активні учасники реконструювання світу речей, а через них - і людських здібностей і потреб. Результатом відчуження праці для самої людини є відмирання тих її потреб і здібностей, які виходять за рамки відтворення людини як робочої сили /у першу чергу відмирають потреби і здібності до творчої праці/. Як наслідок самореалізація людини та самоутвердження її особистості значною мірою обмежуються сферою особистого споживання. Намагаючись компенсувати втрачене як "вільний виробник", відчужений виробник поступово перетворюється у відчуженого споживача;

- кількісна оцінка рівня відповідності та ефективності взаємодії факторів виробництва у народному господарстві України, проведена автором з використанням апарату виробничої функції за період 1980-1990 років, показала стійку тенденцію зниження результативності взаємодії факторів виробництва, що виявилось, перш за все, у значній втраті в темпах приросту виробленого національного доходу;

- аналіз найвищого критерію результативності взаємодії факторів виробництва /рівень розвитку людини/ через призму по-

треб, здібностей та інтересів приводить до висновку, що існує необхідність кардинальних змін у регулюванні відношень власності не лише на засоби виробництва, але й на робочу силу, а також на "людський капітал", тобто на інтелектуальну й промислову власність. Економічний аспект свободи особистості виступає об'єктивною складовою розвитку людини, оскільки поєднання економічної свободи і приватної власності створює сприятливі передумови розвитку людини як працівника, як особистості і як власника;

- гуманізація виробництва як один із найважливіших напрямків підвищення результативності взаємодії факторів виробництва може здійснюватись як шляхом гуманізації виробничого середовища /техніки та умов праці/, так і шляхом гуманізації безпосередньо самого процесу праці;

- здійснення демонополізації, приватизації та розвиток підприємництва виступають умовою радикальних змін у відношеннях власності. У зв'язку з цим пропонується ієрархія визначення, стратегічних і тактичних цілей приватизації досягнення яких може забезпечити рівні можливості та соціальну справедливість у отриманні прав власності усіма громадянами України, а з іншого боку може створити у ході приватизації новий мотиваційний механізм до високоєфективних праці та підприємництва.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що наявні у ньому висновки та пропозиції можуть бути використані установами та підприємствами для вироблення конкретних заходів, спрямованих на підвищення результативності взаємодії факторів виробництва. Так, зокрема, актуалізація питань гуманізації виробництва /як у технічному, так і в соціально-психологічному аспектах/ дозволить м'якше здійснювати приватизацію середніх та великих державних підприємств за рахунок зниження соціальної напруженості;

в трудових колективах. У свою чергу чітке розмежування цілей і завдань приватизації дозволить уже в самому її ході суттєво підвищити результативність взаємодії факторів виробництва.

Основні положення дисертації використовуються у навчальному процесі при читанні курсу "Основи економічної теорії" викладачами кафедри економічної теорії Київського технологічного інституту легкої промисловості та кафедри економіки і менеджменту Українсько-фінського інституту менеджменту та бізнесу.

Результати проведених досліджень використовувались при читанні спецкурсів у школі бізнесу факультету підвищення кваліфікації при КТЛІП у 1991-1992 роках.

Апробація результатів проводилася при їх обговоренні на VI міжвузівській науковій конференції молодих вчених та спеціалістів "Закономірності зростання економічної могутності соціалізму і його міжнародне значення" /м.Київ, травень 1985 р./, на Республіканській науковій конференції "Вдосконалення господарського механізму та прискорення інтенсифікації соціалістичної економіки" /м.Київ, вересень 1987 р./, на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Київського технологічного інституту легкої промисловості у 1985-1992 роках.

Публікації. Основні результати проведених досліджень та окремі положення дисертації надруковані у семи наукових роботах загальним обсягом 2,5 друкованих аркушів.

Структура роботи. Характер, мета та завдання дослідження визначили структуру дисертації, логіку викладення матеріалу, співвідношення розділів та параграфів. Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків та бібліографії.

Зміст роботи.

Вступ.

Розділ I. Роль і місце взаємодії факторів виробництва в процесі розвитку людини.

§ 1.1 Сутність та протиріччя взаємодії факторів виробництва.

§ 1.2 Розвиток людини як вищий критерій результативності взаємодії факторів виробництва.

Розділ II. Шляхи і способи підвищення результативності взаємодії факторів виробництва.

§ 2.1 Гуманізація виробництва: механізм і результати.

§ 2.2 Демонополізація, приватизація та підприємництво.

Висновки.

Список використаної літератури.

Основні положення дисертаційної роботи.

Визначаючи роль і місце взаємодії факторів виробництва у розвитку людини, необхідно зазначити, що взаємодія виключає всяке абсолютно первинне і абсолютно вторинне, а тому, визначаючи провідну роль особистісного фактора виробництва, слід визнавати і активний зворотній вплив на нього речового фактора.

I. Суть взаємодії розкривається через взаємозв'язок процесів опредмечення та розпредмечення, особливо в аспекті виробничих джерел розвитку людини. Будучи втіленням людської сутності, опредмечення є разом з тим і способом передачі цієї сутності, засобом розвитку здібностей і потреб людини через міру речей. Розпредмечення являє собою "вивільнення" і передачу в процесі споживання / виробничого і особистісного/ тих властивостей і задумів, які втілились у речах внаслідок опредмечування. Не всякий процес трудової діяльності супроводжується процесом розпредмечування. При репродуктивній діяльності сутність людини не отримує свого розвитку і продуктом та-

кої праці виступає в першу чергу річ, а не розвиток людини. Розвиток же людини у ході трудової діяльності пов'язаний саме з творчою, перетворюючою діяльністю, гармонічно поєднуючою процеси опредмечення та розпредмечення.

Результат відчуження праці для самої людини - це деформація її особистості, що виникає як наслідок відмирання тих потреб та здібностей, котрі виходять за рамки відтворення робочої сили у її специфічній обмеженості, - у першу чергу це потреба у творчій праці та здатність до неї". Сформоване ставлення людини до праці лише як до засобу до життя неминуче веде до обмеження самореалізації та самоутвердження її особистості виключно сферою особистого споживання. Намагаючись компенсувати себе як "вільний споживач", відчужений виробник стає відчуженим споживачем. У той же час відчуження правомірно розглядати і як елемент саморозвитку економічної системи суспільства.

2. Фактори виробництва перебувають між собою в певній кількісній і якісній відповідності, оскільки являють собою різні в межах єдності, два взаємопов'язаних боки процесу виробництва.

Міжфакторна протипорційність розкриває кількісний бік відповідності факторів виробництва. Відображенням же міжфакторної пропорційності, на наш погляд, може слугувати динаміка технічної та органічної будови виробництва. З 1980 року до 1990 року технічна будова виробництва /економіки України зросла з 10,3 : 1 до 17,7 : 1 відповідно, тобто зростання становить понад 71,8 %. Це зростання було досягнуто за рахунок збільшення обсягу застосовуваних виробничих фондів /161,4 %/ та зменшення загальної кількості зайнятих у народному господарстві України до 94,2 %. За той же період органічна будова виробництва в Україні виросла з 5,9 : 1 до 6,0 : 1 відповідно. Можна зробити висновок, що, не

зважаючи на модифікуючий вплив структурної кризи в економіці України, інфляційних процесів, лібералізації цін і заробітної плати, загальна тенденція зростання органічної будови виробництва в умовах нинішнього стану НПП в цілому збережеться і буде відбивати у собі зміну технічної будови виробництва.

Якісний бік відповідності факторів виробництва визначає система суперечливих тенденцій у розвитку факторів виробництва. Єдність, кількісної та якісної відповідності факторів виробництва набуває характеру економічного закону. Але якщо виходити із суперечливої єдності у розвитку факторів виробництва як цілісної системи, то поряд з їхньою взаємною відповідністю, слід виділити головний, провідний із них. Саме людині належить творчо перетворююча функція. Вдосконалення речового фактора в кінцевому результаті зумовлено безперервним розвитком людини. У той же час ця провідна роль особистісного фактора та закономірність його випереджаючого розвитку стосовно речового фактора проявляється у тому випадку, якщо поєднання факторів розглядається не як момент певного стану /тут достатньо відповідності/, а в динаміці функціонування, взаємодії один з одним.

Провідна роль особистісного фактора знаходить своє відображення і в показниках агрегатної виробничої функції.

Здійснені автором розрахунки показали, що за період з 1980 до 1990 роки по народному господарству України агрегатна виробнича функція набувала вигляду: $Y = L^{0,676} K^{0,324}$

Це означає, що 1 % приросту затрат праці в народному господарстві України повинен давати 0,676 % приросту національного доходу, а 1 % приросту затрат виробничих фондів - 0,324 % приросту національного доходу, що підтверджує провідну роль людини у процесі виробництва.

3. Застосування інструментарію виробничої функції дозволяє дати кількісну оцінку результативності взаємодії факторів виробництва.

Виробнича функція, виражена у відповідних показниках середньорічних темпів приросту має такий вигляд: $y = \alpha l + \beta k + z$ де z, l, k - відповідно темпи росту національного доходу заробітної плати та виробничих фондів. Складова z - комплексний показник результативності взаємодії факторів виробництва.

Коефіцієнти α, β - коефіцієнти еластичності росту національного доходу відповідно по праці та по фондах.

Середньорічні темпи приросту за період 1980-1990 років по національному доходу становлять - 4,25 %, по зарплаті - 4,65 %, по виробничих фондах - 4,9 %.^{1/}

Якщо в рівняння /I/ підставити відповідні числові значення, то можна визначити величину показника результативності взаємодії факторів виробництва за відповідний період:

$$4,25 = 4,65 \times 0,676 + 4,9 \times 0,324 + z$$

$$z_{1980-1990 \text{ рр.}} = 4,25 - 3,14 - 1,59 = -0,5(\%)$$

Таким чином ми бачимо, що показник результативності взаємодії факторів виробництва за період -1980-1990 років у народному господарстві України був з мінусовим знаком.

За умов виробничої функції, що склалися, середньорічний темп приросту національного доходу по народному господарству України повинен був бути не 4,25 %, а, як мінімум, - 4,75 %.

Величина ж виробленого національного доходу, виходячи з можливих середньорічних темпів росту /4,75%/ до 1990 року досягла б величини не 117 млрд.крб., а 122,5 млрд.карбованців.

^{1/} Розраховано за: Айрапетов А.М. Таблицы исчисления среднего-двох темпов роста, прироста и снижения. М. 1979 г.

Крім того, слід зазначити, що за останні роки результативність взаємодії факторів виробництва продовжує знижуватись. Так, у 1990 році при параметрі α дорівнює 0,689, "недобір" у темпах приросту виробленого національного доходу становив 3,84 %, що, у свою чергу, привело до втрат виробленого національного доходу України у розмірі 14,1 млрд. карбованців.

4. Розвиток людини є найвищим критерієм результативності взаємодії факторів виробництва, його суб'єктом і кінцевою метою. Саме у вільній творчій праці в кінцевому результаті може відбуватись самореалізація та самоутвердження особистості людини.

До людинотворчих елементів в праці, на нашу думку, можна було б віднести: складність праці, змінність різних трудових функцій, новизну та проблемність трудових ситуацій і кооперацію праці.

Вплив на розвиток здібностей та потреб людини прогресуючої системи економічних відносин виступає відносно самостійною, активно діючою та спрямовуючою весь процес силою. Відчуження праці, породжуване одержавленою системою виробничих відносин, що склалася, своїм зворотнім боком має примус: частково економічний, але в цілому позаекономічний. Подолання такого виду відчуження неможливе без радикальних змін як у системі відношень власності, так і в технічному способі виробництва.

Проблема розвитку людини вимагає об'єднання якісно нових цілей виробництва та засобів їх досягнення для кожної особистості, спонукальні /потреби/ і творчі /здібності/ сили якої утворюють діалектичну єдність; при цьому здібність /спроможність, здатність/ являє собою діяльну потребу, а потреба - цілеспрямовану здібність. Ядром мотивів діяльності є єдність потреб і здібностей, а також економічних інтересів людини. Мотиви у свою

чергу визначають стимули, що використовуються у виробництві, серед яких матеріальні будуть найближчим часом займати провідне місце у системі зовнішнього спонукання до праці, оскільки рівень життя основної маси працюючих в Україні є досить низким на фоні світових стандартів.

Діяльність особистості є її трудовою діяльністю, справжня соціально-економічна вартість трудової діяльності - у витворенні людської особистості. Зростання притягавчої сили змісту самого процесу праці може бути досягнуте як за рахунок розширення діапазону робіт /ротациї та диференціації/ так і за рахунок збагачення змісту робіт. Конкретні методи збагачення змісту робіт мають у кінцевому рахунку на меті:

- а/ заохочувати працівника керувати власною роботою;
- б/ змінювати зміст роботи з тим, щоб зробити таку псевдінку реальністю.

Здається, сьогодні чітко окреслилась загальносвітова тенденція, котра на роль найвищого критерію результативності взаємодії факторів виробництва ставить рівень розвитку людини. Об'єктивність такого критерію полягає в тому, що саме розвиток людини становить істинне багатство будь-якого суспільства. Розвиток здібностей та потреб людини, збагачення його знань і професійних навичок стає, у свою чергу, об'єктивною передумовою нормального функціонування виробництва, що динамічно розвивається.

Не зважаючи на те, що Україна має могутній інтелектуальний потенціал, використовується він украй погано. Причин такого становища багато, але чи не найголовніша з них - ігнорування економічних інтересів працівників, відчуження їх від засобів виробництва та результатів власної праці. Вихід - у радикальних

змінах відношень власності на засоби виробництва, визнані права власності на робочу силу, на інтелектуальну та промислову власність.

5. Свобода є об'єктивною складовою розвитку людини.

Економічний аспект свободи особистості включає свободу розпорядження своєю особою та робочою силою, свободу господарської та підприємницької діяльності, свободу розпоряджатися результатами своєї праці. Людина, позбавлена приватної власності, не може бути вільною. Саме поєднання свободи та власності створює сприятливі умови для розвитку людини у процесі взаємодії факторів виробництва не лише як працівника, але і як особистості.

Наслідком функціонування механізму взаємодії факторів виробництва є не лише матеріальний продукт і розвиток людини - виробника, але і створення перспектив розвитку людини-власника.

Підвищення результативності взаємодії факторів виробництва за критерієм розвитку людини буде відбуватись у двох основних напрямках:

а/ гуманізація виробництва як умови розвитку людини-працівника; б/ демонополізація, приватизація та підприємництво як передумови вільного розвитку людини-власника.

6. Гуманізація виробництва може досягатися кількома способами. Перший із них - гуманізація виробничого середовища, яка умовно включає в себе два елементи: гуманізацію засобів праці / в першу чергу йдеться про техніку/ та гуманізацію умов праці, які включають в себе засоби праці як складову частину, але не зводяться до них. Другим способом виступає гуманізація безпосередньо самого процесу праці як складової сфери діяльності людини. Гуманізація виробництва включає в себе поряд з техніко-технологічними елементами також організаційно-еконо-

мічні та соціально-психологічні елементи.

Процес гуманізації виробничої сфери можна розглядати у такий спосіб: від пристосування людини до техніки - до пристосування техніки до часткового і в цілому підпорядкованому машині працівника, і лише потім - до пристосування складних технічних систем до працівника з його творчо змістовною працею.

Розвиток людини у процесі виробництва не можливий без адекватного розвитку умов праці - умов життя людини у процесі праці. Незважаючи на множинність та неоднозначність підходів у теорії до самого поняття "умови праці", нам видається, що умови праці можна розглядати і як систему, основу якої становить взаємодія людини з виробничим середовищем.

Структура елементів виробничого середовища, які впливають на розвиток людини у процесі виробництва така: а/ технічні; б/ психологічні; в/ естетичні. Перетворення цих елементів повинно спрямовуватись на розширення людинотворчих факторів у праці.

Стан справ з поліпшенням умов праці в економіці України можна охарактеризувати як неблагополучний. Незважаючи на досить значні кошти, що виділяються на поліпшення умов праці, поліпшення практично не відбувається, назріла необхідність перегляду політики витрат на поліпшення умов праці. По-перше, більшу частину цих витрат слід спрямовувати не на виплату пільг та компенсацій за роботу в несприятливих умовах праці, а на ліквідацію або зменшення несприятливого впливу умов праці на людину. По-друге, перейти від стратегії захисту людини, від шкідливих виробничих факторів, виявлених у процесі експлуатації техніки та технологій, до "стратегії" запобігання їх появі на стадії проектування та розробки. По-третє, використовувати диференціацію відрахувань на соціальне страхування залежно від стану

умов праці на конкретному виробництві. Можливий варіант, коли зниження виплат компенсацій та пільг внаслідок поліпшення умов праці вело б до зменшення відрахувань підприємств на соціальне страхування, а також застосування системи одноразових крупних виплат працівникам за серйозну школу, заподіяну їх здоров'ю внаслідок нещасного випадку або профзахворювання.

Нагромаджений у розвинутих країнах досвід гуманізації організаційно-економічних та соціально-психологічних відносин на виробництві міг би, враховуючи умови України, також з успіхом бути застосований на нашому виробництві. Уже сьогодні можна застосовувати гуртки якості як найбільш відому форму гуманізації цих відносин. У певних межах можуть застосовуватися і такі форми, як малі автономні групи /Японія/ або робочі бригади самоуправління /США/. Свою роль у гуманізації виробництва могли б відіграти і гнучкі графіки виходу на роботу та робота вдома.

7. Радикальні зміни у відношеннях власності є одним із основних шляхів підвищення результативності взаємодії факторів виробництва. Способами здійснення таких змін покликані стати демонополізація, приватизація та розвиток підприємництва як умови переходу до ринкової економіки.

Першим кроком на шляху подолання монополізму одержавленої економіки може стати перехід до вільних цін, але за умови дієвості антимонопольного законодавства. Саме ж антимонопольне законодавство повинно переслідувати подвійну мету: з одного боку, не допустити проявів монополізму окремих підприємств, а з іншого - перешкодити їх об'єднанню. У зв'язку з цим може успішно застосовуватись досвід дії антимонопольного законодавства у розвинутих країнах, який налічує багато десятиліть. При цьому антимонопольне законодавство України повинно охоплювати не лише сферу виробництва товару, але і сферу його обігу. Але головний

шлях в подоланні монополізму - це демонополізація самої економіки, тобто зміна її структури у напрямку розвитку ринкової конкуренції, яка можлива лише за наявності на ринку вільних приватних виробників та споживачів. Це вимагає здійснення широкої приватизації державної власності.

Назваючи на те, що Верховною Радою України у березні 1992 року прийнято пакет законів про приватизацію, а у липні 1992 року Державну програму приватизації майна державних підприємств, усе ж є необхідність подальшого уточнення самого призначення приватизації та її стратегічних і тактичних цілей, оскільки від опрацювання цих проблем багато в чому будуть залежати конкретні методи і форми проведення приватизації.

Приватизація має своїм призначенням не лише "справедливий поділ" державної власності і не лише створення багатокладної ринкової економіки, оскільки і те, й інше є лише локальною або технічною метою. Призначення / найвища мета / приватизації, на нашу думку, полягає в тому, щоб створити необхідні умови для становлення і розвитку людини як власника. Саме ж призначення приватизації розгортається у цілісну систему взаємопов'язаних, але суперечливих стратегічних цілей, досягнення яких повинно забезпечити рівні можливості та соціальну справедливість у отриманні прав власності усіма громадянами України, а з іншого боку - створити у ході приватизації новий мотиваційний механізм до високоефективної праці та підприємництва.

Реалізація стратегічних цілей приватизації можлива лише за умови досягнення цілого комплексу технічних цілей: з одного боку, необхідно забезпечити безкоштовну передачу значної частини державного майна через механізм приватизаційних паперів / іменних приватизаційних депозитів / та надати соціальні гарантії й пільги громадянам України; з іншого - форми та способи приватизації повинні максимально сприяти формуванню ефективної ринкової

економіки з переважанням приватної власності та приватного підприємництва у всьому їх розмаїтті.

Ефективна реалізація тактичних цілей вимагає створення розвинутої інфраструктури приватизації. Необхідно значно розширити мережу навчальних центрів, консультаційних фірм, посередницьких та інвестиційних компаній і фондів, оскільки приватизацію повинні здійснювати перш за все професіонали.

Функціонування ринкової економіки неможливе без вільних, ініціативних і підприємливих виробників та споживачів товарів і послуг. Саме ж підприємництво здійснене лише при наявності людей, спроможних взяти на себе творчу організаторську роботу та економічну відповідальність за результати господарської діяльності. Звідси випливає завдання формування нового прошарку ділових і енергійних людей, здатних реалізувати свій шанс на успіх у своїй практичній діяльності.

Успішне вирішення цього завдання багато в чому буде визначатися політикою держави, спрямованою на створення умов для розвитку підприємництва.

Основні положення дисертації надруковані у наступних працях:

1. Основной экономической закон и соответствие факторов производства. Вопросы политической экономики № 184, Киев, 1986г. с.133-132 /0,2 д.а./.

2. Взаимодействие факторов социалистического производства и повышение его эффективности. Вопросы политической экономики. № 190, Киев, 1987 г. - с.78-84 /0,5 д.а./.

3. Ускорение научно-технического прогресса и процесс гуманизации производственной среды. /Совершенствование хозяйственного механизма и ускорение интенсификации социалистической

економики: Тез.научн.конф. - Київ, 1987 г. - с.50-52

/0,2 д.а./.

4. Умови праці і всебічний розвиток особистості трудівника. У співавт. /Вісник Київського університету. Економіка, № 27, Київ, 1987 р., - с.73-78 /0,5 д.а./.

5. Томирование материальных предпосылок гуманизации социалистического производства. У співавт. /Вопросы политической экономики № 208, Київ, 1990 г. - с.25-28 /0,5 д.а./.

6. Пути преодоления отчужденности социалистического труженика от средств производства. /Тезисы докладов юбилейных XIII научной и X научно-методической конференций профессорско-преподавательского состава, посвященных 60-летию основания института. Київ, КТИИП, 1990 г. - с.36 /0,1, д.а./.

7. Зміни у структурі відносин власності в процесі роздержавлення та приватизації. В співавт. Питання політичної економії. № 220, Київ, 1992 р. - с.46-52 /0,5 д.а./.

На заключення відзначим, що автор не претендує на абсолютну істинність висловлених суджень і не ставив за мету всеосяжний аналіз порушених проблем розвитку людини у процесі взаємодії факторів виробництва. Багато теоретичних питань та практика діалектики людини і виробництва потребують подальших узагальнень і досліджень.

Підп. до друку 14.04.93р. Формат 60x34 1/16. Папір
друк. №2. Друк офсетний. Умовн. др. арк. 1,39. Умовн. фарбо-відб. 1,50.
Облік.-вид. арк. 1,09. Тираж 60. Зам. 1415. Безплатно.

Дільниця оперативної поліграфії при Київському технологічному
інституті легкої промисловості.
252011, Київ-11, вул.Немировича-Данченко, 2.

4681977

Безплатно

Ав 27.376

Ав 27.376

Датум на издавање: 14.04.2007
Број на издавање: 1.00
Тираж: 50.00
Зам. 1415
Датум на издавање: 14.04.2007
Број на издавање: 1.00
Тираж: 50.00
Зам. 1415

Зам. 1415

14.04.07